

ТИПОЛОГИЯ, ИНТЕРИОР И ОБЗАВЕЖДАНЕ НА АНТИЧНИТЕ БИБЛИОТЕКИ

Красимира Захариева Вачева

Архитект, д-р, доцент

ВСУ „Черноризец Храбър”

Архитектурен факултет

Резюме:

Архитектите на Древна Гърция създават няколко архитектурни типа (*пропилеи, перистил, портик, екседра, театър, гимназион, одеон, театър* и др.). По-късно те са заимствани от римляните. Библиотеката като съдържание и архитектурен тип има дълга история далече назад във времето. Темата е занимавала античните историци и продължава да вълнува теоретици и архитекти и до сега. Те се спират на различни аспекти на проблематиката, свързани с типологията, видовото разнообразие, структурата, съдържанието и пр. Проучването накратко проследява появата на библиотеката и е съсредоточено върху типологията, интериора и обзавеждането на античните библиотеки.

Архитектите на Древна Гърция създават няколко архитектурни типа (*пропилеи, перистил, портик, екседра, театър, гимназион, одеон, театър* и др.), които по-късно са заимствани от римляните. Библиотеката като съдържание и архитектурен тип има дълга история далече назад във времето. Темата е занимавала античните историци и продължава да вълнува теоретици и архитекти и до сега¹. Проучването е съсредоточено върху типологията, интериора и обзавеждането на античните библиотеки.

Най-ранните библиотеки водят началото си от Двуречието и Древен Египет². Познанията ни за тях се базират главно на писмени извори. Няма сигурни данни за използван специален архитектурен тип за изграждането на тези ранни хранилища. Съхраняването на информацията (непубликувани

записи) е ставало чрез създадените за целта архивни сбирки. Библиотеките са характерна черта на по-големите градове в древния свят. Най-известните примери са тези в Ниневия, Александрия, Пергамон, Атина, Рим, Ефес и Константинопол. Обикновено за най-ранна библиотечна сбирка се приема тази от глинени таблички открита в храм във вавилонския град Нипур (фиг. 1). Находката датира около средата на 3 хил. пр. Хр.³.

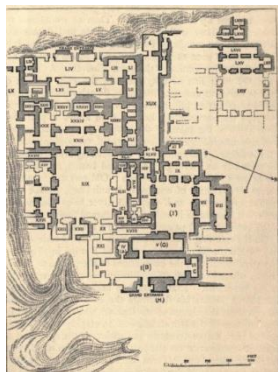

Фиг. 1 Останките от храма в Нипур

Още в Древния свят, в резултат на исторически промени и развитието на търговията настъпват закономерни изменения в структурата и организацията на библиотеките. Най-известната и най-голяма древна библиотека на Изтока е била на цар Ашурбанипал (VII в. пр. Хр.) в двореца му в Ниневия (фиг. 2). Представлявала е колекция от таблички с клинописни текстове, събирана в продължение на 25 г. и е служела за държавен архив (фиг. 3).

“Археологичните разкопки от древните градове-държави на Шумер, разкриват стаи в храмовете, пълни с глинени плочки с клинописно писмо”⁴.

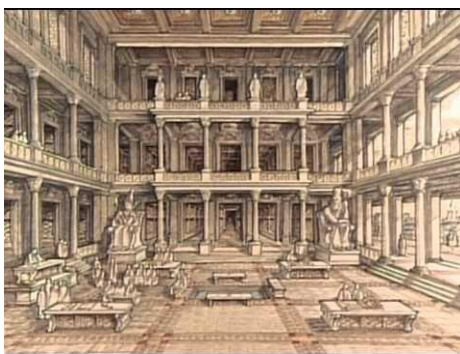
Библиотеките, съществували в Месопотамия и Египет преди елинизма, били предимно лични колекции или се съхранявали в храмовете. През III-II пр. Хр. има взрив в броя на институциите, съхраняващи книги.

Фиг. 2 План на двореца в Ниневия

Фиг. 3 Глинени таблички от дворцовата библиотека

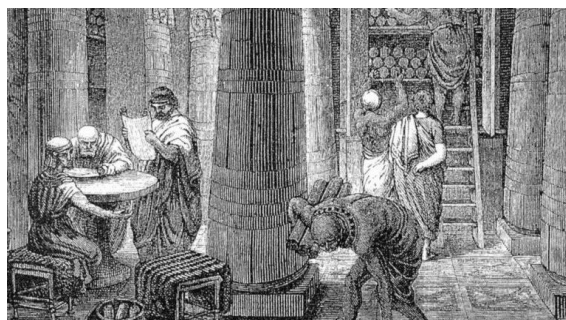
Фиг. 4 Александрийската библиотека

Първоначално библиотеките в Древна Гърция били частни или лични. Те се появяват за първи път през V в. пр. Хр. и в тях се съхраняват литературни и нелитературни книги. Ограничен брой царски и държавни библиотеки били достъпни за образовани хора, но по принцип колекциите били частни. Информацията се съхранявала по два начина: върху пергаментни свитъци, навити около дървени макари - в Пергамон/ум или върху папирусни свитъци - в Александрия (фиг. 5).

Фиг. 5 Оригинални свитъци и графична реконструкция на библиотека в Египет

През Античността библиотеките задоволявали естествената потребност от центрове на културен и научен живот на образования елит (фиг. 6). Известно е, че Аристотел имал библиотека съдържаща повече от 150 изследвания за политическите системи на средиземноморския свят през IV-III в. пр. Хр.⁵. Негов ученик по това време е Александър Македонски. Теофраст, който е ученик и последовател на философа, създава след смъртта му през 321 пр. Хр. специален комплекс - Museyon (Храм на музите).`

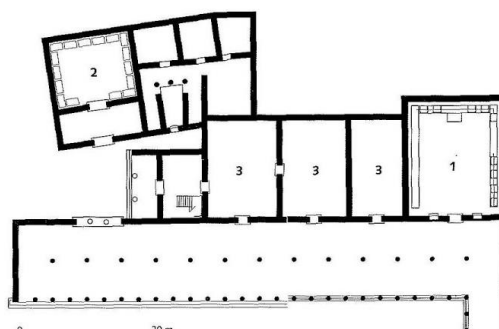

Фиг. 6 Графична реконструкция на антична библиотека

За съжаление, описанието на музейона не е подкрепено от информация за плана на сградата. Идеята за построяването му е на Александър Велики, който мечтаел да създаде империя на знанието и науката. Той починал преди да започне строителството на библиотеката, но неговият наследник осъществил тази идея. Казва се, че постройката била уникално съчетание на гръцка и египетска архитектура в едно. Знае се, че е имало аудитории за лекции и учебни стаи. “Безспорен лидер сред библиотеките в древния свят е била Александрийската библиотека, съществувала близо 10 века от III в. пр.н.е. и вероятно разрушена от арабите през VII-VIIIв., в която са се съхранявали около 700 000 свитъка. Александрийската библиотека била една от малкото, които били отворени за образованата публика, но директен достъп до хранилището не се разрешавал. Материалите се съхранявали в относително малка стая, в която библиотекар влизал за да вземе конкретен свитък и да го занесе на читателя в съседна зала.”⁶ В периода 323 г. до 31 г. пр. Хр. Александрийската библиотека в Египет е изследователски център с висок престиж. Всъщност това са вероятно две или повече библиотеки, които са най-важният за времето си център на знанието и науката. Според плана на града от периода III –II в. пр. Хр.,

Музейонът е ситуиран на улицата свързваща Портата на луната с Портата на слънцето. Известна под различни названия (Библиотеката на Музейона, Великата библиотека, Царската библиотека), тя е оскъдно представена в античните извори, но със сигурност е най-голямата и най-прочутата.

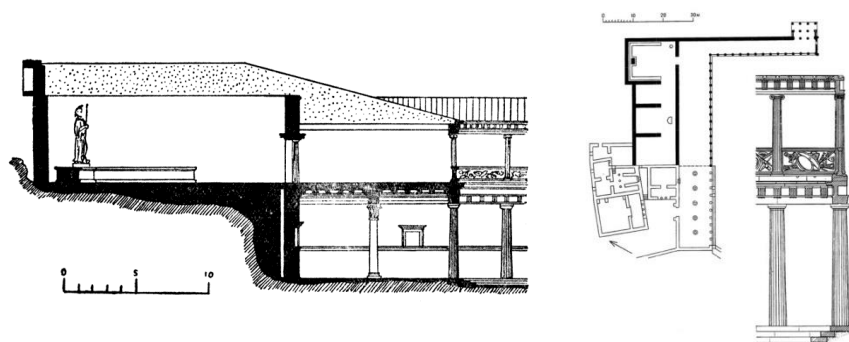
По това време библиотеките в древния свят се състезават за приза най-добра гръцка библиотека. Съперничествата са ожесточени и безкомпромисни до крайност. Най-порочното известно съперничество е било между библиотеките на Александрия и Пергамум/он (днешна Бергама, Турция - фиг. 7 а-г). Царете и на двата града, в желанието си да изпреварят интелектуалния си враг използват различни непочтени мерки, свързани с възпрепятстване растежа на противниковите колекции.

Фиг. 7 а Библиотеката на Пергамон : 1 – библиотечна зала с шкафове за книги, използвана като читалня и Пергамска школа

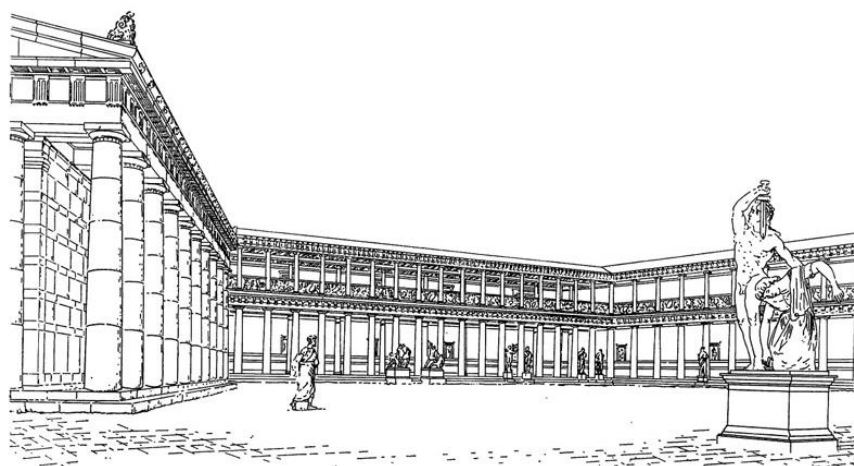
Династията на Птолемиите издава закон, според който корабите в пристанището трябва да бъдат проверявани, като всеки ръкопис, неизвестен на библиотеката, трябвало да се изземва. За да навредят на своя съперник - библиотеката в Пергамон, те забранили износа на нилски папирус. Поради войни и пожари, културният комплекс на Александрийската библиотека

западнал през II-III век. Тя била превърната в храм на бог Серапис през 391 г. и по-късно е изгорена от християнски фанатици.

б

в

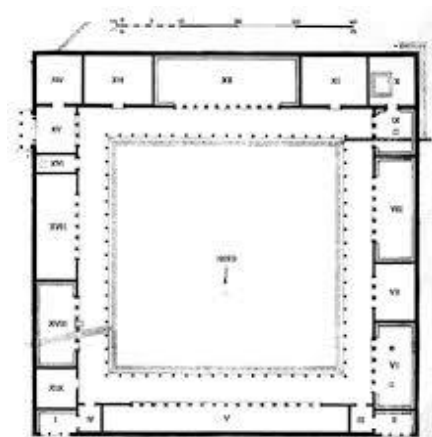

г

Фиг. 7 б, в, г Библиотеката на Пергамон: реконструиран разрез и план, реконструиран изглед

Останките на библиотеката в Пергамон са открити при разкопките през втората половина на XIX в., заедно с храма на Атина (построен 197 - 158 пр. Хр.). Тя е втората по значение през древността след Библиотеката на Александрия (фиг. 7). В Пергамската библиотека е имало голяма читалня, обкръжена с многобройни лавици за книги. В нея е била поставена и статуя на Атина, богинята на мъдростта (фиг. 7 г). Библиотеката се състояла от четири помещения. Основната читалня е с близка до квадрат форма. Празно пространство (около 50 см) между външните стени и лавиците осигурявало циркулация на въздух и предпазвало книгите от голямата влажност. Това може да се смята за една от първите технологии за съхраняването на ръкописи.

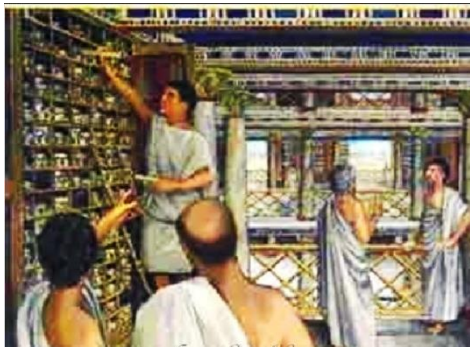
От епиграфски и литературни данни се знае, че в Древна Гърция е имало голям брой богати библиотеки. Нещо повече - не е имало град без библиотека. Първите две са на гръцките тирани Поликрат от Самос и Пизистрат от Атина⁷. Атинската библиотека се определя като първата обществено достъпна.

Фиг. 8 План на гимназион с екседри, отворени към портика

Произходът на обществените библиотеки в Древна Гърция е тясно свързан с появата на училища и школи. Гръцката институция, осигуряваща едновременно физическо, морално и интелектуално развитие на гражданите е гимназионът (фиг. 8). Той представлява нов архитектурен тип обществена сграда. През късно класическата и елинистическата епохи гимназионът се превръща в институция еквивалентна по-скоро на съвременните университети, отколкото на училищата⁸. Основният план на елинистическата библиотека е на гимназион, но без структурите, свързани с атлетическите упражнения. Тази промяна води до появата на *exaedrae*, създадени за култивирането на ума⁹. Според Витрувий¹⁰, най-голямата и най-важна екседра служела за лекции и диспути. Всеки гръцки гимназион е разполагал с библиотека, която е съдържала попълвани ежегодно колекции от книги.

Гръцката екседра няма унифициран план, въпреки че в повечето случаи е четириъгълна сграда/помещение с ред колони (от две до пет) по една от страните си. Тя представлява обособена част на портиците. Според описанието на Витрувий, късата ос на сградата/помещението е главната. Освен четириъгълният тип екседра, още през III в. пр. Хр. в Делос се появява нов архитектурен тип - екседра с полукръгъл план и колони, разположени по отворената ѝ част. Известно е, че екседрата и в двата ѝ варианта е използвана за читалня на библиотеките. Обичайният интериор включвал седалища, разположени в редове или дъги. Описанието на плана на Александрийската библиотека от Страбон¹¹ включва екседра, няколко портика и един голям хол, определян като банкетна зала за ученията. Друг важен елемент на гръцката библиотека са депата, в които се съхраняват книгите. Те са отделно от екседрата и са недостъпни за читателите (фиг. 9).

Фиг. 9 Визуализация на библиотечно депо

Гръцката библиотека от класическата и елинистическата епохи, произлизайки от гимназиона не търпи композиционни и структурни промени. Тя не се превръща в автономна сграда и винаги е обвързана със структурата на някакъв голям архитектурен комплекс. Независимо от това, библиотеката винаги съдържа няколко помещения: екседра (читалня), която е най-представителната зала и портик, към който се отварят всички нейни части. Без оглед на типа на институцията имаща библиотека, екседрата (читалня) винаги е обединена с някакъв култ (фиг. 7 г).

По-различна е историята на библиотеките в Древен Рим. Тя е свързана с появата на латинската литература през III в. пр. Хр., с което се създава необходимост от училища и школи - център за интелектуални и философски лекции и дискусии. През 146 г. римляните превземат елинистическите царства. Обичайна плячка за античния свят е образователната и научна литература. Огромните завладени територии на юг и изток включват предимно гръкоезично население. Известно е, че завоевателната политика на римляните се характеризира с голяма гъвкавост, която осигурява побезболезнено възприемането на римския цивилизационен модел. За постигане на по-бързо налагане на новата власт, успоредно с латинския, се

въвежда като официален и гръцкият език. Във връзка с тази реформа настъпва промяна във функционалната схема на античните библиотеки. Двуетичното (билингва) администриране се отразява и на структурирането на библиотечните фондове. „Интересен е фактът, че римските библиотеки са билингвинистични. Впечатлени от културата на Древна Гърция, римляните не само възприемат културното наследство на Гърция, но го надграждат. Били организирани депа за литература на латински и депа за старогръцки образци.“¹² Така се въвеждат отделните депа за всеки език, а понякога и две читални.

За висше образование в Рим се е смятало изучаването на философия, реторика и право. За него се използвали много по-представителни сгради – екседри. Римляните заимстват от гръците този архитектурен тип, но най-популярна при тях става полукръглата екседра. Големите екседри около императорските форуми били обичайната университетска структура.

Идеята за създаване на обществена гръцка и латинска библиотека в Рим се заражда у Цезар след завръщането му от Александрия. Няколко години след смъртта му (между 39 и 31 г. пр. Хр.) проектът изготвен от Варро се осъществява в Атриум Либертатис¹³. Самият латински термин ATRIUM е еквивалент на гръцкия PERISTIL¹⁴. В римската монументална архитектура той представлява четитиъгълен двор заобиколен с колони, зали и сгради. Къде точно е била ситуирана в комплекса и какъв план е имала тази ранна библиотека на Варро не е известно.

Следващата библиотека в Рим е Библиотека Палатина. Създадена е от император Август след 28 г. пр. Хр. и е ситуирана в източната част на Палатинския хълм. Тя също е имала гръцки и латински раздел. На два пъти библиотеката е унищожена от пожар и по-късно е преустроена при Домициан (81-96 г.). Надпис в античната карта на Рим и разкопаните

останки от библиотеката дават представа за новата сграда¹⁵. Тя е била вероятно билингва, защото се е състояла от две съседни зали (20 x 30 м) – гръцка и латинска библиотека. Реконструирана скица на сградата включва централна зала с четири ниши и няколко други по-малки зали. Стените на една от тези отчасти запазени зали съдържа серии от малки ниши. Всички по-късни подобни структури, убедително разпознати като библиотеки, съдържат четириъгълни стенни ниши за книги. Те несъмнено са най-характерният белег на интериора на римските библиотеки.

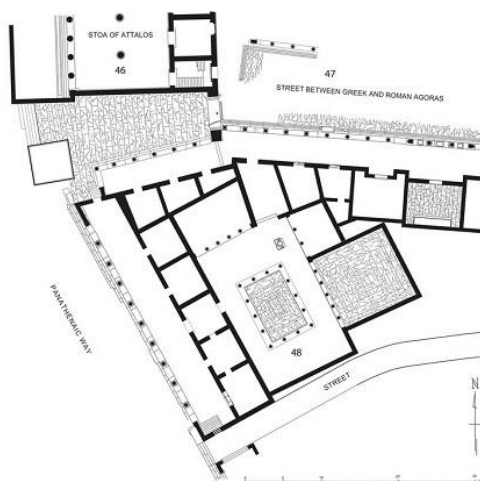
По-късно теорията за местоположението на Библиотека Палатина се променя и с помощта на фрагмент от *Forma Urbis Romae* тя окончателно е локализирана¹⁶. Реконструираният план включва две почти еднакви четириъгълни зали (10x15 м). Издължените им пропорции са характерни за четириъгълните римски планове. Стените в дъното на залите е заоблено. Тези характеристики в планировката определено ги отличава от гръцките аналози. Вътрешните повърхности на стените на залите са разчленени от еднакви вертикални ниши. Нишата срещу главния вход на всяка от двете зали е по-голяма и вероятно в нея се помещавала статуя на божество. Входовете им, може би, са се отваряли към изчезнал във времето портик, какъвто е отбелязан с един ред колони във *Forma Urbis Romae*.

Типичното разделение на гръцката и латинската литература има и друга публична библиотека - *Porticus Octaviae*. И тя е била подновена от император Домициан, но за съжаление залите ѝ не могат да бъдат идентифицирани¹⁷.

Периодът на разцвет на римската империя е относително кратък и е свързан с управлението на Траян и Адриан – от последните десетилетия на I в. до средата на II в. Романизирането на огромните нови територии на Империята е приключено. До тогава Рим е усвоил и по своему

интерпретирал най-вече гръцките архитектурни образци (перистил, агора, гимназион, одеон, театър, библиотека и баня).

Романизирането в макрокосмоса на Империята се побира в една приемлива обща рамка, отчитаща наличието на голям брой различни културни традиции. За целия период на съществуването ѝ, източната част остава завинаги елинизиран район. По това време там и в Рим се изграждат голям брой библиотеки с необичайно местоположение.

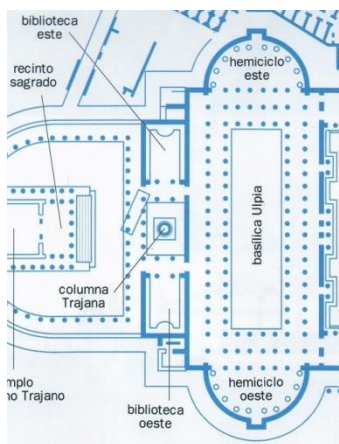

Фиг. 10 Пантаиновата библиотека в Атина

Първата библиотека от времето на Траян се издига в Атина (Пантаиновата библиотека)¹⁸. Сведенията за архитектурата ѝ са основани на литературни и археологически данни. Архитектурният тип е обичайния за гръцката библиотека колонаден комплекс, затварящ квадратен или правоъгълен двор. Екседрата се отваря с ред колони към двора (фиг. 10). В случая, просторната ниша с прилежащ двор е затворена от три галерии и заедно образуват нетрадиционната за римския период асиметрична подредба на структурата. Интериорът ѝ е формиран от вертикални ниши. Гръцката

екседра-читалня е модифицирана и служи за депо. Това е първият пример за въвеждането на римски дизайн в интериора в иначе гръцкия архитектурен тип библиотеката.

Втората библиотека от това време (краят на I и началото на II в.) е изградената от Траян в Рим Библиотека Улпия¹⁹. Тя се превръща в основната библиотека и научен център на Рим и остава една от най-важните в града до самия залез на Империята. Библиотека Улпия е неразделна част комплекса на Траяновия форум (фиг. 11 а). Състои се от две, разположени една срещу друга сгради, всяка с размери 17x27 м. Те фланкират малък двоен колонаден двор с лежащата помежду им Колона на Траян. Трите елемента граничат на юг с Базилика Улпия. Двете големи полукръгли екседри по късите страни на базиликата, наричани Schola Fori Traiani са споменавани до края на VI в. и съществуват толкова дълго, колкото и библиотеката. Улпийската библиотека продължава традицията на римските императорски библиотеки с латински и гръцки колекции, поместени отделно.

а. Част от форума на Траян с Библиотека Улпия

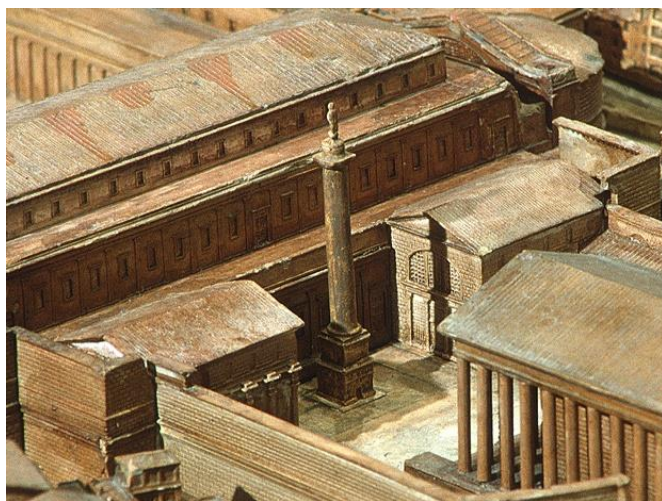

б. Реконструкция на интериора

Фиг.11 Библиотека Улпия

Композиционният принцип, използван при ситуирането на тази библиотека очевидно е заимстван от гръцките модели. Тя не е автономна, а представлява органична част от голям архитектурен комплекс. Започва да функционира през 114 г. и съществуването ѝ е споменато пряко през 455 г.

Интериорът на двете части на библиотеката е еднакъв (фиг. 11 б, фиг. 12 б). Представлява двуетажна структура с високи засводени тавани, даващи възможност да се използва естественото осветление. Висок тристъпален подиум минава покрай трите стени и осигурява пешеходен достъп до нишите, в които се съхраняват книгите и свитъците. Те са широки 2 и дълбоки 0.65 м., разположени по 18 в два реда един върху друг. В дъното на всяка от залите, на всяко ниво има полукръгла ниша за статуя, вероятно на император Траян или на Минерва.

а

б

Фиг. 12 а. Макет на библиотечния комплекс б. Реконструкция на интериора

Съществуването на интериорна колонада върху подиума се потвърждава от пиедесталите и пиедесталните бази, разположени в осите на нишите. Възможно е колонадата да е подкрепяла балкон с ниши – депа, както е било в библиотеката на Траяновите терми в Рим и в библиотеката на Целз в Ефес (дн. Турция). Необходимо е да се спомене все пак, че останките не предоставят сигурни доказателства за това. Всяка от сградите не е проектирана с оглед растежа на колекцията си.

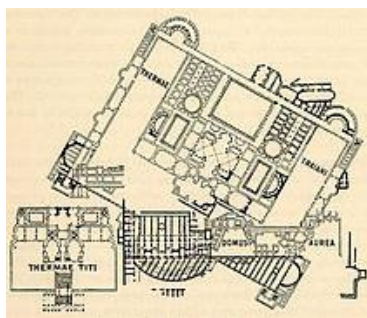
Двете големи екседри, фланкиращи Базилика Улпия (фиг. 11, а), се определят като EXEDRAE – AUDITORIA. Те служат за изнасянето на лекции и провеждането на диспути. Изследователите на античната римска архитектура приемат, че съществуването им е от значение за архитектурната форма на библиотечната сграда.

Известно е²⁰, че не е позволено книгите и свитъците да се изнасят от библиотеките. Приема се, че депата и читалните-аудиториуми са се използвали от самите учени като кабинети и лекционни зали. Няма данни за съществуването на специални помещения за копиране (scriptoria) в библиотеките. Може да се предполага, че се е извършвало в депото, когато там не са работели учени.

Всъщност, идеята на гръцкия гимназион остава чужда за римската цивилизация. Образователната му функция се поема от римските училища, а хигиенната и спортната се прехвърля в императорските терми. Функционалната програма на последните се разширява, за да покрие и някои видове интелектуални занимания. Това се наблюдава най-рано в термите на Траян, изградени в периода 104-109 г. Така развитието на римската библиотека не следва пряко гръцката, но е много сходно, защото има примера на гръцките модели.

Библиотеката в термите на Траян в Рим е първият пример за банска библиотека и бележи началото на нова фаза в историята на развитието ѝ. В началното структуриране на термите, интелектуалната функция не съществува. В много отношения големите обществени бани (*thermae*) са древния римски еквивалент на съвременните читалища и клубове. Многофункционалността им се конституира постепенно, тъй като процесът на къпане при римляните отнема много време. Термите имат много интелектуални и духовни атрибути в допълнение към хигиенните - библиотеки, помещения за четене на поезия, за музика, за изповядване на религиозни култове и пр.

Важна функция на баните в римското общество е поемането на ролята на съвременните филиали на библиотека. Достъпът до големите библиотеки в Рим е бил ограничен. Термите служещи и като културна институция са място, където по-обикновеният гражданин може да се наслади на лукса на книгите. Баните на Траян, Каракала и Диоклециан съдържат зали, определяни като библиотеки. Предполага се, че нишите в стените са достатъчно дълбоки, за да съхраняват и древните свитъци.

а

б

Фиг. 13 Термите на Траян: а. План б. Макет – реконструкция на термите

Библиотеката в термите на Траян (фиг. 13 а, б) е локализирана в ъглите на южната страна на банския комплекс. Представлява две полукръгли екседри поставени в друга структура с правоъгълна форма. Югозападната екседра е най-добре запазена и се интерпретира като голяма библиотека. Полукръгът на екседрата всъщност се характеризира с наличието на двоен ред големи правоъгълни ниши. Между двата реда се виждат дълбоки отвори за опорите на галерия/ балкон осигуряващ достъп до горен ред ниши (фиг. 14). Диаметърът на екседрата е 30 м. Двете екседри са покрити с полукуполи и са предназначени за латинска и гръцка литература.

Водата, димът и огънят, характерни за римските терми, са сериозна опасност за книгите и свитъците. Поради тази причина, при композирането на комплекса всички интелектуални функции са структурирани далече от банския тракт. Библиотеката на термите не е била нито образователен, нито научен център. Тя е служела за отдых на разнообразната банска публика. Отличителна и най-значителна нейна част е аудиториум-читалнята. Както е и при гръцките гимназиони, депата на банската библиотека се помещават в сеппли сгради.

Фиг. 14 Югозападната екседра в термите на Траян

Само за обществените библиотеки от императорския период римските архитекти разработват разнообразен, характерен за всяка сграда дизайн, но винаги основен архитектурен тип е екседрата. Много рядко римската

библиотека не е част от строителен комплекс с представителни функции (форум, светилище, терми).

Двете библиотеки на Траян в Рим са със специфична архитектурна форма. Подобен пример за независимо решение демонстрира библиотеката на Целз в Ефес (фиг. 15). Прието е, че е започнала да функционира 110-115 г.²¹ Тя е свободно стояща автономна сграда, която не е включена в комплекса на съседния форум. Библиотеката на Целз е със симетричен правоъгълен план. Оста на симетрия е по късата страна и минава през централния вход и срещулежащата голяма полукръгла ниша, под която е криптата на Целз. Пропорциите на библиотеката са близки до тези на гръцката екседра, но е отчетливо преплитането на двете традиции. Липсва характерния за екседрите входен портик. Сградата се извисява върху висок подиум с монументално стълбище подобно на римски храм. В плана ѝ липсват отделни депа за латинска и гръцка литература. Очевидно колекцията е била смесена. Осветяването на читалнята е възможно единствено чрез прозорци по фасадата и затова те са разположени в два реда (фиг. 15, в).

От интериора е запазен обичайният за римските библиотеки каменен подиум²². Той обикаля покрай три от стените и е висок и широк 1 м, осигуряващ достъп до нишите. Озадачаваща е липсата на монолитни стъпала, които да го осигуряват. Нишите по стените са типично римския принос към дизайна на гръцката библиотека.

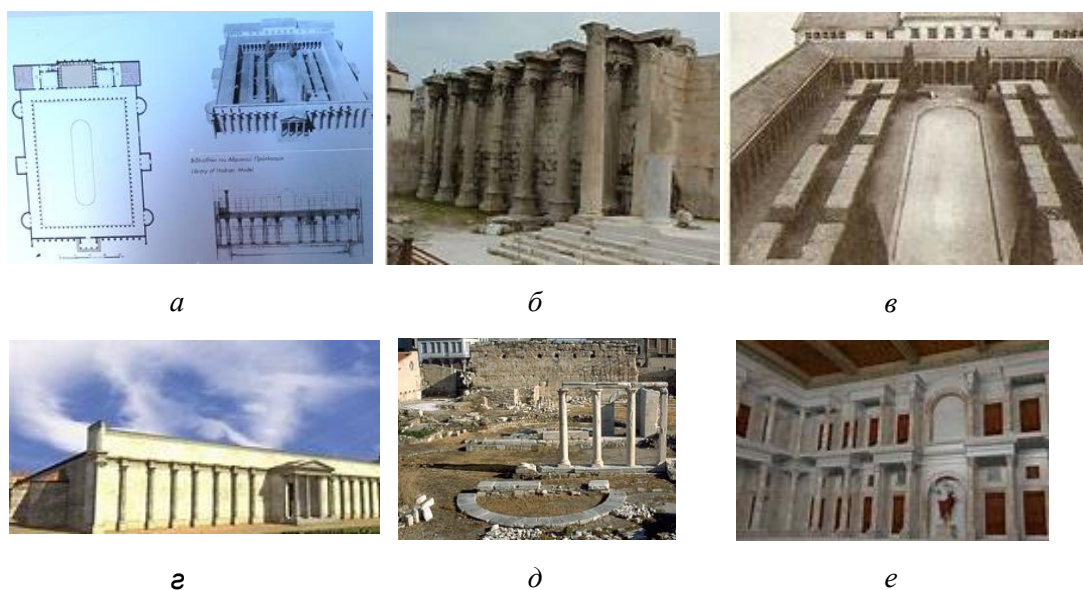
Фиг. 15 Библиотеката на Целз: а. план, б. интериор, в. фасада

Обиколният коридор служи за вентилация и постигане на постоянна температура, необходима за съхраняването на ръкописите. Подобното решение в Пергамската библиотека бе вече коментирано по-горе. Въпреки доловимите елинистически архитектурни влияния, Библиотеката на Целз е изградена изцяло в съответствие с архитектурните принципи на римската библиотека.

Император Адриан е владетелят осъществил неவிжданa строителна програма в рамките на Империята (без столицата). Духът на епохата фаворизира архитектурния напредък и интелектуалното усъвършенстване. Един от емблематичните примери е библиотеката в Атина (фиг. 16 а-е), известна като Адриановата стоа. Комплексът на библиотеката е подчинен на централна симетрия спрямо надлъжната ос. Негова доминанта е монументален правоъгълен перистил. По дългите страни на портика се редуват малки декоративни екседри от двата типа. Свободно стояща декоративна колонада подсилва източната стена на комплекса (фиг. 16 а, б, г).

Библиотеката е ситуирана по северната къса страна срещу пропилеите (фиг. 16, а). Състои се от пет зали като централната е най-голяма. Тя представлява правоъгълна екседра, отворена с дългата си страна към портика. Интериорът ѝ включва осем стенни ниши и висок подиум пред тях като всички те са разположени само по вътрешната дълга стена.

Подобно на Библиотеката на Целз, подиумът е недостъпен. Няма данни за втори етаж, което означава, че осветлението е било единствено през входния портик.

Фиг. 16 Библиотеката на Адрия в Атина

Перистилният двор, към който се отваря библиотеката е типичен за гръцката архитектура модел. Функционалната схема тук е по-специфична. В централната зала вероятно е съхранявана справочната литература. Фланкирана е от читални – аудитории, а двете ъглови помещения вероятно са били билингва фондохранилища. Седалищата предназначени за читателите вероятно са били дървени, тъй като няма никакви запазени следи от обзавеждането или друг структурен елемент на сградите.

Фиг. 17 Библиотеката на Тимгад, макет

Фиг. 18 Ситуиране на библиотеката в града (в десен долен ъгъл)

Периодът на упадък на римската империя, започнал към края на II в. е съпроводен от редки изключения в късите периоди на стабилизация. Библиотеката на Тимгад в Северна Африка (Алжир) представлява такъв образец на провинциалната библиотечна архитектура (фиг. 18 и 19). Заедно с Библиотеката на Целс в Ефес те днес са двата най-запазени примера.

Библиотеката в Тимгад е ситуирана в близост до форума и е разположена върху територията на цяла инсула (фиг. 17 и 18). Комплексът е централно симетричен спрямо ос с направление изток-запад. Датира от края на III век²³. Заема площ с размери $24,69 \times 23,47$ м. Състои се от неголяма полукръгла екседра, от двете страни на която са разположени две вторични правоъгълни помещения²⁴. Пред нея има П-образен колонаден портик, заграждащ трите страни на открит двор, в който се влиза от изток през монументално стълбище. От двете страни на портика се намират две дълги и тесни помещения, фланкиращи двора. Екседрата е била засводена с полукупол и е комбинирала функциите на читалня и лекционна зала. В дългата ѝ, стената е разчленена от осем правоъгълни ниши, пред които има тристъпален подиум, подобно на Библиотека Улпия (фиг. 11). Срещу входа на главното помещение има едикула с много по-големи размери от нишите (фиг. 19). Подиумът е с вградени в него постаменти на колонада със стригиловидни тела на колоните.

Макар и със скромна архитектура, библиотеката в Тимгад е свидетелство за висок стандарт на образованието и културата. Планът на комплекса е подчертано еkleктичен. Елементите му са съчетание от различни исторически периоди и архитектурни традиции.

Фиг.19 Екседрата на библиотеката в Тимгад

Първообразът на античните библиотеки се корени в два архитектурни типа – на гръцката екседра и гимназион. Макар и вписани в архитектурен комплекс, гръцките библиотеки са свободно композирани. Използвайки заимстваните от гърците типове, римляните ги подчиняват на собствените си традиции и архитектурни принципи. В резултат композицията на римската библиотека, независимо дали е част от комплексна структура или е решена като самостоятелен обем е подчинена на централна симетрия. Утилитарността ѝ се усъвършенства с въвеждането на латинска и гръцка колекция. Интериорът по типично римски маниер се обогатява архитектурно със стенни ниши и обслужващ ги подиум. Така, в рамките на около три столетия, античната библиотека постепенно се конституира

като ясна функционално и богато структурирана комплексна единица на обществената архитектура.

ПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

¹ **Jenö Platthy:** *Sources on the Earliest Greek Libraries with the Testimonia*, Amsterdam 1968, S. 159–165; **Elizabieta Makowiecka:** *The origin and evolution of architectural form of roman library*. – *Studia antique* (Warszawa), 1978, 1; **Rudolf Blum:** *Kallimachos. The Alexandrian Library and the Origins of Bibliography*. Madison 1991, S. 156; **Deipnosophistae** (*Epitome*, книга I); **Horst Blanck:** *Das Buch in der Antike*. München 1992; **Wolfram Hoepfner:** *Pergamon. Rhodos. Nysa. Athen*. In: Wolfram Hoepfner (Hrsg.): *Antike Bibliotheken*, Mainz 2002, S. 67–80, hier: S. 68.; **Tanja Heber:** *Die Bibliothek als Speichersystem des kulturellen Gedächtnisses*, Tectum, Marburg 2009, [ISBN 978-3-8288-2049-4](#); **Stuart Murray:** *The Library: An Illustrated History*. Skyhorse Publishing 2009. pp. 145–47, [ISBN 1-60239-706-6](#);

² **Alan B. Lloyd:** *Herodotus book II. Commentary 1r-98.* BRILL, 1994, с.12, - 408 с. – ISBN 9789004041820.

³ **Lionel Casson:** *Libraries in the Ancient World*. Yale University Press, 2002, p. 3. [ISBN 978-0-300-09721-4](#). Retrieved 7 March 2012.

⁴ **Райновска, Р.** Обществени сгради за изкуство и култура. Варна. Университетско издателство ВСУ “Черноризец Храбър“ 2019 ISBN 978-954-715-686-9, 33 с .монография

⁵ **Klaas R. Veenhof:** *Geschichte des Alten Orients bis zur Zeit Alexanders des Großen* (= *Grundrisse zum Alten Testament*. Bd. 11). Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2001, [ISBN 3-525-51685-1](#); <https://money.bg/travel/legendarni-drevni-biblioteki-izcheznali-bezsledno>; ancientworldwonders.com

- ⁶ **Стаматова Н.** Влияние на новите информационни технологии върху архитектурните пространства на библиотеките, Варненски свободен университет „Черноризец Храбър” , 2011, стр.11
- ⁷ **Elizabieta Makowiecka:** The origin and evolution of architectural form of roman library. – Studia antique (Warszawa), 1978, 1.
- ⁸ **Jean Delorm:** *Gymnasion.*- Etides sur les monuments consacrès a l’education en Grèce. Paris, 1960, p. 29.
- ⁹ **Jean Delorm:** *Op. cit.*, 324 sqq.
- ¹⁰ **Vitr.** V, 11, 2.
- ¹¹ **Elizabieta Makowiecka:** *Op. cit.*, p.11.
- ¹² **Райновска, Р.** Обществени сгради за изкуство и култура. Варна. Университетско издателство ВСУ “Черноризец Храбър“ 2019 ISBN 978-954-715-686-9, 34 с .монография
- ¹³ **Пак там,** с. 27.
- ¹⁴ **Pauly – Wissowa,** RE I, s.v. Atrium.
- ¹⁵ https://de.wikipedia.org/wiki/Antike_Bibliotheken
- ¹⁶ **Elizabieta Makowiecka:** *Op. cit.*, p. 30
- ¹⁷ https://de.wikipedia.org/wiki/Antike_Bibliotheken.
- ¹⁸ http://www.agathe.gr/guide/library_of_pantainos.html; <https://desertfather.s.blogspot.com/2012/07/athens-greecelibrary-of-pantainos.html>
- ¹⁹ **Ulpian Library.** penelope.uchicago.edu. Retrieved 2016-11-18
- ²⁰ **Пак там.**
- ²¹ **Elizabieta Makowiecka:** *Op. cit.*, p. 62
- ²² **Красимира Вачева:**
- ²³ **Homer F. Pfeiffer:** The Roman Library at Timgad. - Memoirs of the American Academy in Rome, Vol. 9 (1931), pp. 157-165.
- ²⁴ **Lionel Casson:** *Op. cit.*